

Үрийн чанар түүний үзүүлэлтүүд:

Үрийн чанарыг тодорхойлох үндсэн үзүүлэлтүүдэд үрийн соёлолт, цэвэршилт, ургах эрчим, 1000 үрийн жин, үрийн өвчин хортонд нэрвэгдсэн байдал зэрэг орно. Эдгээр үзүүлэлтүүдийг стандартын дагуу дундаж дээжийн аргаар лабораторын нөхцөлд тодорхойлдог. Тодорхой хугацааны дотор хөврөлдчийг, хүчилтөрөгч, дулаан нэвтэрч, үр соёолж ургах чадварыг үрийн соёлолт гэх бол бяцарч гэмтээгүй эрүүл үрийг нийт үрэнд харьцуулсныг үрийн цэвэршилт гэдэг. Соёлолтыг техникийн, туйлын, хөрсний гэж 3 ангилна.

Техникийн соёлолт: ургуулахаар тусгаарлаж авсан үрнээс соёолж гарсан үрийн тоог хувиар тодорхойлно.

Туйлын соёлолт: бүтэн хөврөлтэй үрнээс соёолж ургасан үрийн тоог хувиар илэрхийлнэ.

Хөрсний соёлолт: хөрсөнд үр ургасны дараах үрийн техникийн соёлолтыг хэлнэ.

Заасан тодорхой хугацаанд хэвийн соёолсон үрийн тоог хувиар илэрхийлсэн үзүүлэлтийг ургах эрчим гэдэг бол шинжилгээнд авсан нийт үрээс амьд үрийн тоог хувиар илэрхийлсэн үзүүлэлтийг үрийн амьдрах чадвар гэнэ. Чийгийг 130°C хэм халуун хатаах шүүгээнд 1-3 цаг хатааж тодорхойлдог бөгөөд үрийн дээжээс шилж сонголтгүйгээр 1000 ширхэг үр тоолж аваад түүнийгээ жигнэн 1000 үрийн жинг тодорхойлно.

Үрийг хадгалах нөхцөлүүд:

Мод, сөөгний үрийг тодорхой хэмжээний чийгтэй болтол нь сүүдэр газар дэлгэн хатаасны дараа хушнаас бусад шилмүүст модны үрийг 10-20 литрийн багтаамжтай шилэн саванд, хушны үрийг хайрцаг юм уу тааран шуудайд, яс түрийг цэвэр даавуун уут, шуудайд хадгална. Харин хусны үрийг цаасан хайрцагт 4 см-ээс илүүгүй зузаантайгаар үелүүлэн хийж үе бүрийн завсар цаас хийж тусгаарлана.

Гэрийн нөхцөлд тагтай шилэн саванд хийж хөргөгчинд хадгалах боломжтой. Үрийг хадгалж буй газрын агаарын харьцангуй чийгшил 60-70 хувь, температур 0С-ээс 50С хэм дулаантай байвал зохино.

Мод, сөөгний үрийг түүж бэлтгэсний дараа дундаж дээж авч үрийн лабораторид явуулан чанарын шинжилгээ хийлгэн зэрэг, дугаарыг тогтоолгосон байх хэрэгтэй. Зарим үрийг хадгалах чийгийн хэмжээ нь нарс 6-7%, шинэс 6-7,5 %, шар хуяйс 11-12%, чацаргана 10-14%, хайлаас, хус 7-8%, заг 6-7%, гүйлс 11%, монос 10-12%, нохойн хушуу, тэс, далан хальс 8-10% байх жишээтэй. Үрийг хадгалж буй сав бүрт шошго зүүж үрийн нэр, жин хэмжээ, зэрэг дугаар, паспортын дугаарыг бичсэн байна. Үрийг тээвэрлэх явцад цас, бороонд ногтох, бяцарч гэмтэхээс хамгаалж байвал зохистой.

Үр хадгалах хугацаа:

Үрийг бэлтгэсний дараа аль болох богино хугацаанд тарих эсвэл зах зээлд нийлүүлэх нь чухал. Жишээ нь хайлаасны үрийг түүгээд шууд тарих нь зүйтэй. Нэг жил өнжөөхөд ургах чадвар тодорхой хэмжээгээр буурдаг. Гэхдээ үрийг бэлтгээд шууд тарих боломжгүй буюу жил бүр арвин ургац өгдөггүй өгдөггүй тохиолдлууд байх тул үрийг хадгалах шаардлага гардаг. Хадгалах технологийг нарийн баримталсан тохиолдолд бургас, улиас зэрэг навчит модны үрийг дээд тал нь 3 жил, ихэнхи шилмүүст модны үрийг түүнээс арай урт хугацаагаар, буурцагт ургамлын үрийг хамгийн дээд тал нь 15 жил хүртэл хугацаагаар тус тус хадгалж болдог байна.

Манай хаяг: [Дани Дэлхийн Байгаль Орчны Сангийн Жамсүг Тослийн Хотолобор, НУБ-ын Хөгжлийн Хотолобор, НУБ-ын байр, НУБ-ын гудамж-14, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар-14201, Монгол улс.](#)

Утас: 976 (11) 327585 ext-1140, 70112883

Цахим шуудан: gambaatar.bandi@undp.org

narangerav.gankhuyag@undp.org

Мод, бутлаг Ургамлын Үр түүх заавар

Мод, бутны нөөцөөр хомс орны тоонд ордог манай улсын хувьд байгалийн үрийг түүж зөв хатааж боловсруулан хадгалж улмаар үрийн сангуудыг бий болгох явдал онцгой чухал ач холбогдолтой юм. 2021-2030 оныг НҮБ-аас экосистемийг сэргээн тогтоох 10 жилээр зарласан. Энэ ажлын хүрээнд болон цаашдаа эх орныхоо унаган мод, бутны үрийг түүж суулгац үржүүлэн байгалийн нөхөн сэргээлтэд ашиглах нь чухал ач холбогдолтой арга хэмжээ болох юм.

Манай улсын хувьд иргэд, нөхөрлөлүүд үр түүж үрсэлгээ хийх, зах зээлд нийлүүлэх, харилцан солилцох ажил эхлэлийн төдий байна. Иймээс байгаль хамгаалах төрийн бус байгууллагууд, нөхөрлөлүүд, иргэдтэй хамтран ажиллаж үр түүх, хадгалах аргад сургаж чадавхижуулах, орон нутагт мод, ургамлын үрийн нөөцийг бий болгох ажлыг зохион байгуулалтанд оруулж үр түүгчдийн сүлжээ үүсгэх, иргэдэд түшиглэсэн үрийн сангууд бий болгоход дэмжлэг үзүүлж байна.

Үр түүх хугацаа, арга

Эрүүл, зөв өсөлттэй тарьц, суулгац бойжуулах, сайн чанартай өндөр бүтээмжтэй ойг ургуулах үндсэн нөхцөл нь мод үржүүлэг, ойжуулалтын ажилд удамшлын сайн чанар бүхий үрийг сонгож тарих явдал юм. Үр бэлтгэх ажил нь шилмүүст модны боргоцой, навчит мод, сөөгний үр жимсийг түүж цуглуулахаас эхэлнэ. Эдгээрийг ойн үрийн түүхий эд гэнэ. Үрийн түүхий эдийг дахин боловсруулж /боргоцой, үр жимснээс үрийг салгаж/ цэвэр үрийг гаргаж авна. Тухайн орон нутгийн байгаль цаг уурын нөхцөл, тухайн жилийн цаг агаарын байдлаас хамаарч үр боловсрох хугацаа өөр өөр байна. Ерөнхийдөө хур тунадас багатай, халуун, хуурай жил үрийн болц эрт гүйцдэг. Улиас, улиангар, бургас, хайлаас зэрэг навчит модны үр 5 дугаар сарын сүүлч 6 дугаар сарын эхээр боловсордог.

Улиас, улиангар, бургасны үрийн болц нь хөвөн түр хийсч эхэлснээр, хайлаасны үрийн далавч нь шарлаж эхэлснээр үр түүх болсныг илтгэнэ. Хус, харгана, шар хуайсны үрийн болц зун 7 дугаар сарын сүүлч, 8 дугаар сарын эхээр молцог болон буурцагны өнгө хүрэнгэх үед гүйцнэ. Хусны үрийн молцгийг зөөлөн шахахад бутран үр нь унадаг. Шар хуайсны үр бүрэн боловсорсон үед буурцаг нь өөрөө задарч үр нь унадаг. Долоогоно, тэс, чацаргана зэрэг ихэнх сөөгийн үр 8-9 дүгээр сард болц гүйцэх бөгөөд жимсний ногоон өнгө бүрэн арилахаас эхлэн жимс унах хүртэл үрийг нь түүнэ.

Шинэсний үр нь 8 дугаар сарын дунд үеэс болц гүйцнэ. Иймд боргоцойн өнгө хүрэнгэж, давирхай нь багасах үеийг ойр ойрхон шалгаж үзэж байгаад боргоцойн хайрс нээгдэж задрахаас өмнө боргоцойг нь түүж эхлэх бөгөөд боргоцойн хайрс бүрэн задарч буй үед шинэсний үрийг 6 м х 8м юмуу 8м х 10м-ийн хэмжээтэй даавуун дэлгэцийг салхигүй тогтуун үед /өглөө эрт, орой/ модны доор налуу барьж мөчрийг доргион үрийг дэлгэц дээр унагах аргаар түүнэ. Ингэж түүхэд чанарын хувьд илүү сайн, болц гүйцсэн, том хэмжээтэй үр нь дэлгэцэн дээр унасан байдаг. Үр боргоцойг бороотой, чийгтэй үед түүхэд амархан ялаарч муудах талтай байдгийг анхаарах хэрэгтэй. Нарсны үрийн болц 11 дүгээр сард гүйцэх бөгөөд дараа оны 3 дугаар сарын дунд үеийг хүртлэх хугацаанд боргоцойг нь бэлтгэнэ.

Нарсны боргоцойг хатаах цехэд тодорхой хэмд хатааж үрийг нь авна. Хушны үр 9 дүгээр сард болц гүйцэх бөгөөд самрын өнгө хүрэн болсон үеэс эхлэн боргоцойг нь түүж цайруулан самрыг нь салгаж авна. Гацуур, жодооны үрийн болц 8-9 дүгээр сард гүйцнэ. Маш богино хугацаанд боргоцой нь задарч үр нь унадаг тул боргоцойг нь денгөж цайвар хүрэн өнгөтэй болох үед түүж эхлэх нь зүйтэй.

Ойн аж ахуйд үрийг зарим төрлийн багаж, хэрэгсэл ашиглан их хэмжээгээр бэлтгэдэг бол иргэдийн түвшинд гар аргаар эх модыг нь гэмтээлгүйгээр харьцангуй бага хэмжээгээр түүж бэлтгэх нь тохиромжтой.

Мод, бутны үр түүж бэлтгэхийн өмнө ургацсын байдлыг багтаар үнэлэн тогтоодог. Ой зүйч В.Г.Калперийн нүдэн баримжаагаар 6 баллын үнэлгээгээр тодорхойлох нь аргыг түгээмэл хэрэглэдэг.

- 0- Ургацгүй;
- 1- Маш муу ургацтай; Ойн захаар ганц нэгээр ургасан модонд боргоцой байх ба ойн гүн дэх модонд үзэгдэх төдий
- 2- Муу ургацтай; Ойн захаар ургасан модонд дунд зэрэг, боргоцой байх ба ойн гүн дэх модонд бага зэрэг
- 3- Дундаж ургацтай; Ойн захаар ургасан модонд хангалттай сайн, боргоцой байх ба ойн гүн дэх дунд зэрэг
- 4- Сайн ургацтай; Ойн захаар ургасан модонд үр боргоцой элбэг байх ба дунд болон нас гүйцсэн ойд нилээд их ургасан байна.
- 5- Онцсайн ургацтай; Маш элбэг
- Сөөг ургамлын үрийн ургацыг 3 баллын үнэлгээгээр тооцно.
- Муу- Ганц нэг цэцэг юм уу үр жимс үзэгдэнэ/
Дунд зэрэг -Сөөг ургамлын тал хувьд цэцэгтэй үр жимстэй байна/
Сайн -Бүх ургамалд жигд их арвин цэцэг, үр жимс байна/

Мод, бутны жигд	Үр жимсний өнгө, хурд	Их, орчин жилийн далавч, хууцан
Гийс	4-5	Жил бүр
Шар хуайс	4-5	Жил бүр
Хус	8-15	Жил бүр
Долоогоно	8	Жил бүр
Хуайлаас	10-12	Жил бүр
Далан халас	4-5	4-5
Бургас	3-4	Жил бүр
Хуш	60-70	5-8
Шинэс	15-20	3-5
Жигд	4-5	1-2
Бийс	3	Жил бүр
Чацаргана	4-5	1-2
Улиангар	15-20	Жил бүр
Сибир модоо	15-20	3-5
Заг	10-12	Жил бүр
Уурийн нгд	3-4	Жил бүр
Эгэл нөрс	10-15	3-5
Улиас	8-12	1-2
Модны	7	1
Өвөл	7-10	1-3

Үрийг боловсруулах цэвэрлэх

Шүүслэг үр жимсний үрийг нь гаргаж авахын тулд /чацаргана, нохойн хошуу, долоогоно, өрөл, монос, үхрийн нүд, тэс гэх мэт / түүнийг зөөлөн базаж няцлан, усаар угааж хальс, махлаг эдээс нь салгадаг бол шинэс, гацуур, жодооны боргоцойг цэвэр дэвсгэр дээр тараан дэлгэж хатаах явцад байнга хутган унасан үрийг нь түүж аваад далавч, хог хольцоос нь сайтар цэвэрлэнэ. Харин шилмүүст модны үрийг боргоцойноос салгахын тулд боргоцойг хатаагчийг ашиглаж болно. Хушны боргоцойг цайруулах /боргоцойг бутлах/ аргаар самрыг салгаж авна. Хус, улиас, улиангар, бургас зэрэг модны хуурай үр жимсийг дэлгэж хатаан хайрс,бусад хольцоос цэвэрлэнэ.Зарим моддог ургамлын үрнүүд нь далавчин хальстай байдаг. Хайлаасны үрийг дэлгэж хатаан далавчтай нь шууд тарина. Далавчит үрийг ялгах тусгай төхөөрөмжүүд байдаг ч бага хэмжээний үрийг бээлийтэй гараар үрж далавчнаас нь салгаж болно.